

واکاوی عوامل موثر بر بازپرداخت تسهیلات بانکی به بهره برداران کشاورزی (مطالعه موردی استان خراسان جنوبی)

محمود فال سلیمان: استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران*
حجت الله صادقی: دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران
فرهاد فنسودی: کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران

وصول: ۱۳۹۱/۳/۱۶ پذیرش: ۱۳۹۱/۱۲/۲۱، صص ۲۸۸-۲۶۹

چکیده

مؤسسات مالی و اعتباری به عنوان یک محور اقتصادی مهم در توزیع منابع مالی کشور، به ویژه در بخش کشاورزی نقش غیرقابل انکاری در توسعه روستایی بر عهده دارند. مطالعه حاضر به دنبال شناسایی عوامل تاثیرگذار در بازپرداخت به موقع تسهیلات مالی از سوی بهره برداران کشاورز به بانک کشاورزی، بعنوان عمده ترین موسسه مالی پرداخت اعتبارات کشاورزی به روستاییان است. پژوهش حاضر بر مبنای هدف دارای جنبه کاربردی و از نظر ماهیت و روش در حیطه پژوهش‌های توصیفی-تحلیلی قرار می‌گیرد. جمع آوری اطلاعات به دو روش اسنادی و میدانی بوده، که بر اساس فرمول کوکران، جامعه نمونه مورد پژوهش ۳۹۵ بهره بردار کشاورز محاسبه گردید که از طریق ابزار پرسش نامه اطلاعات جمع آوری گردید. برای تحلیل داده‌ها، از آزمون‌های کای مربع (کی دو) و رگرسیون لجستیک در نرم افزار spss استفاده گردید. نمونه متغیرهای مورد استفاده در تحقیق عبارت اند از محل سکونت بهره برداران، سطح تحصیلات، بیمه محصولات، نحوه بازپرداخت، سطح زیرکشت، تامین آب زراعی و... که نسبت به بازپرداخت به موقع تسهیلات مورد بررسی قرار گرفتند. نتایج نشان داد که بر اساس آزمون کی دو، بین متغیرهای بکار برده در تحقیق و بازپرداخت به موقع تسهیلات بانک کشاورزی توسط بهره برداران یک رابطه مثبت و معنی دار وجود دارد. تجزیه و تحلیل لجستیک به روش گام به گام نیز نشانگر تاثیرگذاری ۵ متغیر رشته تحصیلی، سطح تحصیلات، بعد خانواده، بیمه و مبلغ پرداختی به میزان ۸۸/۱ درصد در بازپرداخت به موقع تسهیلات است.

واژه‌های کلیدی: بازپرداخت تسهیلات، بهره برداران، بانک کشاورزی.

۱-مقدمه و طرح مساله

بوده و تابعی از منابع محیطی و انسانی، و میزان بازدهی آن بستگی به عوامل محیطی نظیر زمین، آب، نیروی انسانی، تکنولوژی و از همه مهمتر در دنیای امروزی سرمایه و اعتبارات دارد. (Misra, 1985: 46). در مباحث توسعه روستایی و کشاورزی، یکی از راه حل های رفع مشکل مالی کشاورزان، اعطای اعتبارات

تأمین و ساماندهی منابع تولید کشاورزی شالوده اقتصاد روستایی به شمار می آید. بنابراین، کشاورزی از دیر باز به عنوان یکی از مهمترین عوامل توسعه اقتصادی شناخته شده است. اما بنا به پتانسیل های محیطی این بخش از فعالیت های اقتصادی در مکان ها، متفاوت

است که نقش مهمی در تمرکز و جهت دهی به سرمایه های اندک روستاییان و ایجاد روحیه مشارکت و کار گروهی دارد. (ESCP, 1994: 12). از طرف دیگر تأمین منابع و ساماندهی آن نیز می تواند سیاست مناسبی برای ایجاد اشتغال و درآمد در مناطق روستایی باشد؛ تا از این طریق مشکلات مالی کشاورزان در جهت توسعه پایدار مرتفع شود. از این رو موسسات مالی از جمله بانک ها، در کشورهای مختلف جهان و از جمله ایران، وظایف متعدد و اهداف مختلفی دارند که در چارچوب سیاستهای مالی و پولی هرکشور آنها را انجام می دهند؛ تا در نهایت توسعه اقتصادی را میسر سازند. از مهمترین عملیات بانکی می توان به جمع آوری و جلب سپرده ها و تخصیص آن جهت تأمین نیازهای مالی با توجه به رسالت هر بانک اشاره نمود. به عبارت دیگر بانک ها بعنوان واسطه ای بین سپرده گذاران و متقاضیان عمل کرده و با استفاده از منابع در اختیار مبادرت به اعطای تسهیلات می نماید. منابع مصارف در بانکها بعنوان یک شاخص مهم در عملکرد بانکها محسوب می گردد. اهمیت و حساسیت نظام بانکی در اقتصاد، دولتها را وادار به مجموعه تدابیری تحت عنوان سیاست پولی نموده است. (Ahmad, 1989: 360). در نظام بانکداری ایران چون منابع بانکی عمدتاً متعلق به سپرده گذاران بوده و بانک بعنوان وکیل و امین مردم، منابع را در اختیار متقاضیان قرار می دهد؛ پس شایسته است که این وکیل بتواند امانت را حفظ و به بهترین شکل به موکلین خود، بصورت ارائه خدمات، اشتغال و ... برگرداند و در استفاده هر چه اصولی تر از خطرات احتمالی سرمایه گذاری ها کوشا باشد. (پوریافرد، ۱۳۸۳: ۱۰). در این راستا بررسی های

موجود از عملکرد بانک های تجاری و تخصصی نشان می دهد که بانک های کشاورزی از نظر مالی در وضعیت ضعیفی قرار دارند، که سه ویژگی عمده بانک کشاورزی در دو دهه اخیر شامل؛ تقلیل مستمر سهم سرمایه در ترازنامه بانکی، ساختار هزینه های عملیاتی نسبتاً ناکارآمد و ذخیره گیری ناکافی نسبت به وام های معوق، را می توان عوامل اصلی در ضعف مالی بانکهای کشاورزی ذکر نمود. موسسات مالی کشور بخصوص در بخش کشاورزی تا حدود زیادی انگیزه های سودآوری خود را از دست داده اند و به دلیل مداخلات دولتها و تسهیلات تکلیفی و ترجیحی در زمینه سیاستها و اعتبارات دچار انفعال است. استمرار اعمال سیاستها و تخصیص منابع از بالا باعث شده که بانک ها توجه کافی به تحلیل و آنالیز انواع ریسکهای بازار، مدیریت و تنوع بخشیدن به فعالیتهای خود را نداشته باشند. (ایران نژاد، ۱۳۷۵: ۳۶). در ایران بانک کشاورزی مهمترین منبع پرداخت اعتبارات در زمینه توسعه فعالیتهای کشاورزی است. روش پرداخت اعتبارات این بانک بیشتر به صورت سرمایه گذاری مشترک و مشارکت در واحدهای تولیدی است. (سلامی و طلاچی لنگرودی، ۱۳۸۱: ۱۴). باتوجه به اینکه وصول به موقع اعتبارات پرداختی، یک مساله جدی در زمینه ادامه حیات و فعالیت موسسات اعتباری است و اگر موسسه ای ۲۰ الی ۳۰ درصد از میزان تسهیلات اعطایی خود را به دلیل کاهش میزان وصول مطالبات از دست بدهد، ادامه حیات و فعالیت آن با بحران و مشکل مواجه می گردد (Amemiya, 1984: 46). بنابراین، این شاخص نقش اصلی و اساسی در تجهیز منابع مالی بانک بر عهده دارد. چنانچه در این میان وصول مطالبات اثرات

در استان خراسان جنوبی و چاره اندیشی در خصوص رفع مشکلات در این زمینه، از طریق ارائه راه حل های مناسب و کارآمد می باشد.

۱-۳- مبانی نظری

رشد در بخش اقتصادی نتایج مثبتی بر " فقرزدایی " به خصوص در مناطق روستایی دارد و ذکر این نکته نیز ضروری است، که روند کاهش فقر شهری را می توان از طریق رشد بخش روستایی، به ویژه در بخش کشاورزی تسریع کرد. به طور کلی رشد کشاورزی به صورت غیر مستقیم به بهبود وضعیت خانوارهای شهری و روستایی کمک کرده و به افزایش دستمزدها، کاهش قیمت مواد غذایی و تقاضای بیشتر برای کالاها و خدمات واسطه ای منجر می شود. این پدیده به ترغیب و توسعه فعالیت های زراعی، افزایش سرمایه های تولیدی به قشرهای زحمت کش و بهبود کارایی بازار، خواهد انجامید. مطالعه ای در سال ۱۹۹۷ پیرامون ۳۵ کشور، نشان داد که یک درصد افزایش تولید ناخالص داخلی سرانه کشاورزی، ۱.۶۱ درصد افزایش، در درآمدهای سرانه ۲۰ درصد فقیرترین قشرهای جمعیت را به همراه خواهد داشت (Jacobs, 1995:46). اهمیت کشاورزی در کشورهای در حال توسعه، در فرآیند توسعه ملی و روستایی، متأسفانه در بعد تولید و نیروی کار در حال کاهش است. این فرآیند باعث شده تا برخی کارشناسان توسعه، بخش کشاورزی را به عنوان یک عامل فرعی در راستای توسعه به شمار آورند. از این رو کاهش فرآورده ها و نیروی کار این بخش را می توان، ناشی از سیاست های تبعیض آمیز (یک سو نگر) داخلی و سازو کارهای تجارت بین الملل دانست. بخش کشاورزی، به عنوان محرک رشد اقتصاد

مستقیمی بر عملکرد بانک دارد؛ زیرا اعتبارات وصولی از منابع مهم بانکی می باشند و در صورت عدم تحقق برنامه های بازپرداختی، عمده ترین ورودیهای منابع پولی (در مقابل تسهیلات بعنوان خروجی) بانک محدود می گردد و تداوم و حیات سازمان، دچار عدم ثبات می شود که این امر ضرورت انجام تحقیق در این مورد را خاطر نشان می کند. بنابراین، در بازپرداخت به موقع اعتبارات دریافت شده توسط بهره برداران کشاورز عوامل مختلفی از جمله عوامل شخصیتی و زیستی افراد تاثیر گذار می باشد. از جمله این عوامل می توان به سطح تحصیلات بهره برداران، وضعیت اشتغال، سطح کیفی زندگی، درآمد، سن بهره برداران، تعداد اعضای خانواده و... اشاره کرد. چرا که بطور نمونه فردی که از لحاظ تحصیلات در سطح مناسبتری قرار داشته باشد، نسبت به فرد دیگر که تحصیلاتی ندارد، مسلماً در بازپرداخت مطالبات بانکی مطلوب تر و با برنامه تر عمل می کند، تا برای مثال رضایت موسسات مالی را برای دوره های بعدی و کسب اعتبارات فراهم کند. بنابراین، در این تحقیق سوال اساسی این است که چه شاخص هایی در وصول به موقع مطالبات بانک کشاورزی، به عنوان عمده ترین بانک ارائه دهنده تسهیلات کشاورزی از سوی بهره برداران کشاورز دخیل هستند؟

۱-۲- اهداف تحقیق

نظر به اینکه شاخص های موثر بر وصول مطالبات بانک کشاورزی، در هر منطقه جغرافیایی تابع مقتضیات و شرایط طبیعی، اقتصادی و اجتماعی آن منطقه می باشد. بنابراین، هدف اصلی این تحقیق بررسی و واکاوی عوامل و سازه های موثر بر بازپرداخت تسهیلات بانکی به بهره برداران کشاورزی

اعتبارات موسسات استفاده کنند، باید موسسه های اعتباری زمینه پذیرش نقش خود را در کمک به بهره برداران خرده پا روستایی فراهم کنند و بسادگی قابل دسترسی باشند. همچنین باید به اعتبار، به عنوان بخشی از یک مجموعه، به منظور بهبود توان تولید کشاورزان بنگرند. بنابراین، موفقیت در کسب و کارهای روستایی بویژه کشاورزی به عوامل مختلفی بستگی دارد که دسترسی به اعتبار، یکی از آنهاست. (Singh, 1970:46). از طرف دیگر با دسترسی روستائیان به اعتبارات، فقر که یکی از مسائل مهم جامعه روستایی می باشد تا حدودی مرتفع خواهد شد (World Bank, 1975: 39). در واقع پرداخت اعتبار به روستائیان به عنوان بخشی از جامعه هر کشوری، برای سرمایه گذاری می تواند مساله مهمی همچون فقر را کاهش دهد، اما نه در شرایطی که حداقل مصرف ضروری، با خطر جدی مواجه است یا عدم دسترسی به فناوری مناسب یا بازار به فقرای روستایی اجازه نمی دهد که از سرمایه، درآمد مورد نیاز را کسب کنند. (Coase, 1988:87). اعتبارات و تسهیلات پرداخت شده به روستائیان در بخش های مختلف صنعت، کشاورزی و خدمات صورت گرفته است. با این وجود بیشترین تسهیلات ممکن برای جامعه روستایی در بخش کشاورزی مورد نیاز می باشد؛ چرا که توسعه سکونتگاههای روستایی در هر منطقه ای، به وضعیت کشاورزی آن بستگی دارد.

در ایران منابع متعددی در تأمین اعتبارات مورد نیاز بخش کشاورزی مشارکت دارند که از این میان بانک های تجاری و بانک تخصصی کشاورزی به عنوان منابع رسمی و سلف خران، بنکداران، دکانداران، دلالان و واسطه ها به عنوان منابع غیر رسمی می باشند. بالا

روستایی، به ویژه در کشورهای در حال توسعه فقیر مطرح بوده است و "کشاورزی" نقش مهمی در تولید ناخالص داخلی و اقتصاد روستایی ایفا کرده و بخش قابل ملاحظه ای از جامعه فقیران را تحت تاثیر قرار می دهد. یک بخش سازمان یافته و یکپارچه کشاورزی، می تواند به بهبود امنیت غذایی، کاهش قیمت محصولات غذایی و بویژه به نفع جمعیت فقیر می باشد، که سهم نامتناسبی از درآمد خود را صرف غذا می کنند. افزایش میزان اشتغال و درآمد، ایجاد پیوندهای اقتصادی مهم در زنجیره تولید و ایجاد تاثیرات مثبت، می تواند به محیط زیست روستایی، کمک شایانی کند. بنابراین برای تحقق موارد ذکر شده باید سرمایه گذاری ها و تسهیلات کافی برای جامعه روستایی در بخش کشاورزی فراهم شود. موسسات و بانک ها می توانند از طریق وام ها و تسهیلات چنین امری را فراهم سازند. بانک ها دارای سابقه طولانی در تاریخ بشر می باشند، که در طول زمان با تغییرات زیادی در ارائه تسهیلات به مشتریان خود و بویژه در بخش کشاورزی روبه رو بوده اند (Boserop, 1965:12).

تأمین اعتبار، یکی از ابزارهای اصلی تشویق برای افزایش کلی تولیدات کشاورزی و رفاه روستایی است. مهمترین دلیل مشارکت محدود منابع اعتبار رسمی این است، که اعتبار رسمی و نهادی، دارای کاستی های عمده ای مانند هزینه بالای سامان دادن به وام های کوچک، به خاطر دیر بازپرداخت روستائیان، تشریفات پیچیده و طولانی اداری، عدم تطابق شرایط وضع شده برای دریافت اعتبار نسبت به اکثریت روستائیان و... می باشد (مهندسان مشاور DHV, ۱۳۷۱: ۳۶۵-۳۶۸). برای اینکه بهره برداران بتوانند از

اصلی نوسان در درآمدهای قابل انتظار بانک، همان نوسان در نسبت وصولی های بانک می باشد. به ویژه آنکه نرخ تسهیلات اعطایی در دوره زمانی مشخص بر اساس مصوبات شورای پول و اعتبار ثابت می باشد بر همین اساس نسبت وصولی های بانک به آنچه باید وصول شود یا نسبت عدم وصولی های هر یک از فعالیت ها در هر سال، به عنوان معیار میزان مخاطره هر یک از فعالیت ها، در نظر گرفته شده است.

کاتو (۱۹۸۴)، در مطالعه ای که انجام داده دلایل نرخ بسیار پایین عدم بازپرداخت تسهیلات کشاورزی را در سه کشور ژاپن، هنگ کنگ و کره جنوبی چنین ارائه می نماید، که عامل درآمد کشاورزان را در اولویت اول قرار می دهد. باقری و معززی (۱۳۸۵)، در یک تجزیه و تحلیل، اقتصادسنجی عوامل موثر بر احتمال عدم بازپرداخت اعتبارات کشاورزی را در استان فارس مورد بررسی قرار داده است. در این تحقیق ۱۶۳ کشاورز شهرستان های مرودشت و ممسنی به عنوان نمونه انتخاب شده اند. نتایج بررسی دلایل عدم بازپرداخت وام توسط زارعین را از دید خود زارعین بررسی کرده و نشان می دهد که به ترتیب؛ خسارات طبیعی، به موقع دریافت نکردن وام، تولید کم، افت قیمت محصول و مناسب نبودن بازار فروش، کمبود و عدم دسترسی به موقع نهادها و فراموش کردن زمان سررسید بازپرداخت اقساط، موجب تعویق در بازپرداخت شده است.

بخشی (۱۳۷۸)، در تحقیقی بر روی ۱۴۶ کشاورز دریافت کننده اعتبار از بانک کشاورزی به این نتیجه رسید، که استفاده از ماشین آلات در مزرعه، طول دوره بازپرداخت وام، نظارت و سرپرستی بانک بر نحوه هزینه کردن وام و فعالیت های جاری، اثر مثبت و

بودن نرخ سود منابع اعتباری غیر رسمی موجب کاهش مشارکت آنها در تأمین اعتبارات مورد نیاز بخش کشاورزی شده است (سلامی و بهمنی، ۱۳۸۲: ۴۰۱). به طوریکه بر اساس نتایج حاصل از مطالعه عرب مازار و خدارحمی (۱۳۷۸) که بر مبنای نمونه ۶۰۰۰ خانواری از جامعه روستایی صورت گرفته است، کمتر از یک چهارم تسهیلات دریافت شده به وسیله فعالان بخش کشاورزی از سوی منابع غیررسمی اعتبار تأمین می گردد. در میان منابع رسمی اعتباری، بانک کشاورزی عمده ترین منبع تأمین کننده اعتبارات مورد نیاز بخش کشاورزی می باشد؛ به گونه ای که به طور متوسط همه ساله بیش از ۶۰ درصد اعتبارات اعطایی به این بخش را تأمین می نماید. (مرکز آمار ایران و بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۴۰ تا ۱۳۸۷).

اساساً بهره برداران کشاورز، با دامنه وسیعی از انواع ریسک های طبیعی و اقتصادی در قالب ریسک تولید و قیمت مواجه هستند. بروز این نوع خطرات می تواند درآمد آنها را به شدت تحت تأثیر قرار دهد. از آنجایی که دریافت کنندگان اعتبارات اعطایی بانک کشاورزی، غالباً بهره برداران کشاورزی می باشند. بر همین اساس بانک کشاورزی نیز به نوعی با ریسک قیمت و تولید محصولات کشاورزی مواجه است. چرا که اگر درآمد کشاورزان وام گیرنده از بانک کشاورزی به دلیل وقوع وقایع طبیعی نامطلوب و یا کاهش شدید قیمت محصولات تولیدی در بازار یا افزایش بی رویه قیمت نهاده های کشاورزی، با کاهش قابل توجهی مواجه گردد، توان بازپرداخت آنها برای وام های دریافتی کاهش می یابد. عدم بازپرداخت بدهی ها، منجر به بروز محدودیت در اعطاء تسهیلات جدید و در نتیجه بروز نوسان در درآمدهای بانک می گردد. در واقع منبع

معنی داری بر امکان بازپرداخت اعتبارات داشته است. از سوی دیگر تحصيلات کشاورزان، طول زمان انتظار برای دریافت وام، خسارت طبیعی بر مزرعه مانند خشکسالی و امراض مزمن، اثر منفی و معنی داری بر امکان بازپرداخت اعتبارات داشته اند. ابروانی و دربان آستانه (۱۳۸۳)، در بخش خدمات کشاورزی، عامل بیمه و اعتبارات و رابطه آن با پایداری نظام کشت را مورد بررسی قرار دادند. نتایج حاصل نشان داد که بین متغیر مجازی دریافت و عدم دریافت وام با پایداری نظام کشت، رابطه مثبت وجود دارد. بطوری که با افزایش شاخص پایداری، تعداد بهره بردارانی که وام دریافت کرده اند، نسبت به بهره بردارانی که وام دریافت نکرده اند، بیشتر است. بعبارت دیگر می توان گفت اعتبارات، باعث تغذیه نظام مالی بهره بردار می شود و تاثیر مثبتی بر فرآیند کشت و کار و پایداری آن دارد.

۱-۵- کلیاتی در مورد منطقه مورد مطالعه

استان خراسان جنوبی، شرقی ترین استان با وسعتی حدود ۸۲۶۰۵ هزار کیلومتر مربع در شرق کشور قرار دارد. این استان بین ۵۷ درجه و ۱ دقیقه تا ۶۰ درجه و ۵۷ دقیقه طول شرقی و ۳۰ درجه و ۳۲ دقیقه تا ۳۴ درجه و ۳۶ دقیقه عرض شمالی قرار گرفته و ۶/۲۲ درصد از مساحت کشور را به خود اختصاص داده است. بر اساس آخرین تقسیمات دارای ۸ شهرستان (بیرجند، قائنات، فردوس، درمیان، سراوان، سریش، بشرویه و نهبندان)؛ ۲۰ شهر، ۱۸ بخش، ۴۸ دهستان، ۲۲۲۳ آبادی دارای سکنه و ۵۵۴۹ آبادی خالی از سکنه می باشد (استاندارد خراسان جنوبی، ۱۳۸۶: ۹). به لحاظ آب و هوایی دارای اقلیمی صحرائی ملایم تا آب و هوای گرم صحرائی با

میانگین بارندگی در فصل گرم ۰/۱ میلیمتر و ۹۵/۱ میلیمتر در فصل سرد سال می باشد. بر اساس آمار سال ۸۵ جمعیت استان ۶۰۰۵۶۸ نفر می باشد، که در حدود ۲/۲ درصد، از نرخ رشد سالیانه جمعیت کشور بالاتر است (سرمد، ۱۳۸۸: ۱۰۶). کشاورزی در استان خراسان جنوبی بر پایه بهره برداری از قنوت، چشمه ها و چاهها می باشد. تعداد قنوت ۳۸۱۶ رشته؛ که در مقایسه با تعداد قنوت کشور (۱۳۳۶۹۱ رشته) قابل توجه است (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۲: ۳۷). تعداد بهره برداران کشاورزی ۵۱۶۲۶ نفر می باشند. مجموعاً ۱۴۹۶۵۳ هکتار زیر کشت محصولات زراعی و باغی می باشد که از این میزان ۱۳۷۸۷۶ هکتار زراعی و ۱۱۷۷۷ هکتار باغی می باشد. گندم، جو، چغندر قند، حبوبات و محصولات صنعتی (کلزا، گلرنگ و...) از مهمترین محصولات زراعی و زرشک، زعفران، عناب، پسته، بادام، انار، انجیر، شاتوت و میوه های گرمسیری و... از محصولات مهم باغی است. این استان در تولید چغندر قند، رتبه هشتم کشور را داشته و رتبه اول تولید محصولات باغی زرشک و عناب و رتبه دوم تولید زعفران را دارا می باشد (استاندارد خراسان جنوبی، ۱۳۸۹: ۱۳۳). استعدادها و قابلیت های کشاورزی منطقه، علاوه بر آنچه که گفته شد، فراوان است؛ بگونه ای که براساس مطالعات انجام شده با مدیریت و انجام عملیات اصلاحی در زمینه منابع آب، افزایش سطح زیرکشت تا بیش از ۲/۵ برابر فعلی وجود دارد. شرایط اقلیمی منحصر بفرد استان در کشت محصولات استراتژیک، وجود فلور غنی و متنوع گیاهی نیز از دیگر قابلیت های آن می باشد (جهاد کشاورزی، ۱۳۸۵: ۲۷). در ادامه تعدادی از

تسهیلات بانک در همین سال، ۱۶۱۰۹۰ میلیون ریال، کاهش بازپرداخت تسهیلات را در بانک کشاورزی استان خراسان جنوبی شاهد هستیم (بانک کشاورزی، ۱۳۸۸). این در حالی است که بانک کشاورزی با این واقعیت دست به گریبان است که هر ساله وضع وصول مطالبات بانک، کمتر از سال بعد می شود.

تسهیلات در این استان مطلوب بوده است. بگونه ای که اعطای تسهیلات به کشاورزان توسط بانک کشاورزی تا سال ۱۳۸۶ با سیر صعودی همراه بوده و تا آخر سال ۱۳۸۷ تسهیلات پرداختی به ۷۷۳۳۰۱ میلیون ریال رسیده است. اما وصول مطالبات بانک کشاورزی استان خراسان جنوبی در سال ۱۳۸۷، ۹۲۴۴۹۱ میلیون ریال است، که در مقام مقایسه با میزان پرداخت

جدول (۲) عملکرد مدیریت خراسان جنوبی در زمینه وصول مطالبات طی سنوات ۸۲ الی ۸۷

سال	پرداخت تسهیلات	برنامه وصولی	قدر مطلق وصولی	درصد تحقق برنامه	درصد وصول	مانده مطالبات سررسید و معوق	مانده کل مطالبات	ریسک اعتباری	آنچه باید وصول شود	رتبه درصد وصولی	رتبه مانده سررسید و معوق	رتبه ریسک اعتباری
۱۳۸۲	۲۶۴۸۴۰	۰	۲۵۵۶۱۵	۰	۸۸۰۸	۳۲۲۴۳	۴۳۹۳۲۲	۷۰۳	۲۸۷۸۵۸	۰	۰	۰
۱۳۸۳	۴۳۲۷۹۷	۲۵۲۳۸۱	۳۲۸۱۹۳	۱۳۰۰	۸۷۰۴	۴۷۲۹۳	۶۰۰۱۸۶	۷۰۹	۳۷۵۴۸۶	۰	۰	۰
۱۳۸۴	۶۷۰۲۰۶	۴۳۶۴۹۵	۴۸۱۴۲۳	۱۱۰۳	۸۵۰۸	۷۹۶۰۹	۹۰۲۳۷۵	۸۰۸	۵۶۱۰۳۲	۱۱	۳	۱۳
۱۳۸۵	۷۹۸۶۸۶	۶۲۹۹۹۸	۶۲۰۲۲۶	۹۸۰۴	۷۸۰۳	۱۷۱۶۰۴	۱۴۶۴۹۰۶	۱۱۰۷	۷۹۱۸۳۰	۱۲	۶	۱۳
۱۳۸۶	۹۳۶۷۲۴	۸۷۲۴۰۰	۹۶۸۹۰۳	۱۱۱۰۱	۸۷۰۷	۱۳۵۹۸۸	۱۶۷۴۶۳۵	۸۰۱	۱۱۰۴۸۹۱	۶	۴	۸
۱۳۸۷	۷۷۲۳۰۱	۹۶۰۰۰۰	۷۶۰۵۹۵	۷۹۰۲	۸۲۰۳	۱۶۳۸۹۶	۱۸۹۶۷۱۲	۸۰۶	۹۲۴۴۹۱	۲	۳	۷

(بانک کشاورزی، ۱۳۸۸)

جنوبی، ۱۳۸۸). با توجه به محدودیتهای موجود تمامی افراد جامعه را نمی توان مورد مطالعه قرار داد. بنابراین، تعدادی نمونه که خصوصیات جامعه آماری را داشته باشند انتخاب گردید. تعیین حجم نمونه براساس فرمول کوکران می باشد. برای محاسبه فرمول کوکران احتیاج به پیش برآورد واریانس است. بنابراین تعداد ۳۰ پرسشنامه تهیه و در مرحله آزمون مقدماتی تکمیل گردید، که در نهایت انحراف معیار صفت شاخص مورد نظر یعنی مدیریت باز پرداخت تسهیلات پرداختی عدد ۳ تعیین شد و در فرمول قرار گرفت.

۱-۶- روش شناسی تحقیق

پژوهش حاضر بر مبنای هدف دارای جنبه کاربردی و از نظر ماهیت و روش در حیطه پژوهش های توصیفی- تحلیلی قرار می گیرد. برای جمع آوری اطلاعات به دو روش اسنادی و میدانی عمل شده است؛ بگونه ای که در روش اسنادی، اطلاعات مختلفی از ادارات و بانک مربوطه (بانک کشاورزی) بدست آمد. برای جمع آوری داده های میدانی نیز از ابزار پرسش نامه و مصاحبه استفاده گردید. روایی پرسشنامه از طرف کارشناسان مجرب تأیید شده و جامعه آماری مورد مطالعه شامل کلیه مشتریان بانک کشاورزی استان خراسان جنوبی است که ۵۸۰۰۰ نفر می باشند (بانک کشاورزی استان خراسان

های تحقیق بر اساس فرمول کوکران تعیین شد و سپس این حجم بصورت فاصله ای، بین شهرستان های مختلف توزیع گردید و آنگاه تعداد نمونه های تعیین شده در هر شهرستان، بطور تصادفی انتخاب شد. چنانچه جامعه مورد نظر را بر اساس شهرستان های استان خراسان جنوبی طبقه بندی نموده و سپس از میان مشتریان بانک کشاورزی بطور تصادفی افرادی متناسب با هر طبقه انتخاب گردیده است.

$$n = \frac{t^2 p \cdot q}{d^2}$$

n = حجم نمونه؛ $p = 0.5$ ؛ مقدار t استودنت با ۹۵ درصد اطمینان و ۵ درصد خطا به میزان $2 \approx 1.96$ ؛ $q = 0.5$ ؛

بر این اساس، نمونه مورد نظر برابر ۳۵۹ نفر محاسبه گردید. برای تجزیه و تحلیل داده ها از نرم افزار SPSS و از آزمون های کی دو و رگرسیون لجستیک استفاده شده است. روش نمونه گیری طبقه ای متناسب و تصادفی می باشد. در این روش ابتدا حجم کل نمونه

جدول (۳) تعداد کل مشتریان بانک و تعداد حجم نمونه انتخاب شده در هر شهرستان در استان خراسان جنوبی ۱۳۸۸

ردیف	نام شهرستان	تعداد مشتریان بانک	تعداد نمونه های انتخاب شده به نسبت جمعیت
اول	بیرجند	۴۲۰۰۰ نفر	۱۰۶ نفر
دوم	نهبندان	۱۵۰۰۰ نفر	۳۷ نفر
سوم	سربیشه	۱۴۵۰۰ نفر	۳۶ نفر
چهارم	درمیان	۱۵۰۰۰ نفر	۳۷ نفر
پنجم	قاین	۳۷۵۰۰ نفر	۹۴ نفر
ششم	فردوس	۱۱۰۰۰ نفر	۲۸ نفر
هفتم	سرایان	۱۵۰۰۰ نفر	۳۷ نفر
هشتم	بشرویه	۸۰۰۰ نفر	۲۰ نفر
	جمع	۱۵۸۰۰۰ نفر	۳۹۵ نفر

(بانک کشاورزی، ۱۳۸۸)

متغیرهای تحقیق نیز در ادامه در جدول (۴) بیان شده اند.

جدول (۴) متغیرهای تحقیق

متغیر وابسته	مقیاس اندازه گیری	متغیر مستقل
پرداخت به موقع تسهیلات از طرف بهره برداران (اسمی و دوسطحی)	اسمی	جنس، شغل اصلی، رشته تحصیلی، منبع تامین آب زراعی، بیمه محصولات، دریافت غرامت، نوع تسهیلات، انتظارات بهره برداران، نوع تضمین، نحوه پرداختی.
	فاصله ای	سن، محل سکونت تا شهر، تعداد اعضای خانواده، میزان مالکیت اراضی، سطح زیرکشت، میزان تولیدات، درآمد حاصل از فعالتهای غیرکشاورزی، مبلغ سیمه.
	رتبه ای	سطح تسهیلات.

۲- یافته‌ها و تجزیه و تحلیل

یافته‌های تحقیق به دو نوع توصیفی و استنباطی ذکر شده است، که در ادامه اطلاعات بدست آمده هر دو بخش، بصورت مشخص بیان می‌گردد.

۱-۲- توزیع فراوانی متغیرها: توزیع فراوانی بهره برداران کشاورزی مورد مطالعه بر اساس متغیر جنسیت نشان می‌دهد، که ۸/۳ درصد (۳۴ نفر) از بهره برداران زن و ۸۸/۵ درصد (۳۶۱ نفر) از آنها مرد بوده است. از نظر وضعیت تاهل ۸۵/۳ درصد (۳۴۸ نفر) از بهره برداران کشاورزی متاهل بوده اند، که میانگین تعداد اعضای خانواده ۴ نفر می‌باشد.

کشاورزی بسیار کم بوده، و اغلب به تجربیات گذشته خویش اکتفا می‌نمایند. ۲۸۶ نفر از بهره برداران، مالک اراضی خود می‌باشند و میانگین مالکیت اراضی شخصی بهره برداران، ۱۳ هکتار می‌باشد. سطح زیر کشت اراضی (اعم از زراعت و باغ) وام گیرندگان بانک کشاورزی استان خراسان جنوبی، ۸ هکتار است. اراضی زیر کشت باغ در سه سال گذشته ۴ هکتار و اراضی زراعی در سه سال گذشته ۷/۵ هکتار بوده است. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که بهره برداران بیشتر به زراعت می‌پردازند تا باغداری، که علت این امر هم کم آبی منطقه می‌باشد.

۴۴ درصد (۱۳۷ نفر)، از بهره برداران پس اندازی در

جدول (۵) توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر اساس متغیر جنسیت

جنسیت	فراوانی	سه سال اخیر نداشتند، ولی تسهیلات دریافت کردند.
زن	۳۴	علت این امر، هم سیاست بانک کشاورزی در اعطای تسهیلات به متقاضیان برای دریافت تسهیلات کم می‌باشد که نیاز، به سپرده گذاری ندارند. در بین بهره
زن	۳۶۱	تسهیلات به متقاضیان برای دریافت تسهیلات کم می‌باشد که نیاز، به سپرده گذاری ندارند. در بین بهره
بدون پاسخ	۱۳	تسهیلات به متقاضیان برای دریافت تسهیلات کم می‌باشد که نیاز، به سپرده گذاری ندارند. در بین بهره
جمع	۳۹۵	تسهیلات به متقاضیان برای دریافت تسهیلات کم می‌باشد که نیاز، به سپرده گذاری ندارند. در بین بهره

منبع: یافته‌های تحقیق

برداران خوش حساب با کارکرد بالا، افرادی که بالاتر از ۱۰ مرتبه تسهیلات از بانک کشاورزی دریافت نموده اند در مقام اول نسبت به مابقی قرار گرفته اند. میانگین فاصله بین تسلیم تقاضا مشتریان تا دریافت تسهیلات از سوی بانک کشاورزی استان خراسان جنوبی ۱۵ روز بوده است که این امر در بازپرداخت به موقع تسهیلات دریافتی آنها بسیار حایز اهمیت بوده است؛ چرا که در زمان مناسب با توجه به طرح پیشنهادی خود، تسهیلات را دریافت و بکار گرفته اند. از طرفی میانگین تمدید تسهیلات دریافتی به مدت ۱۰ ماه، برای بهره برداران کشاورزی این فرصت را فراهم می‌نماید تا به تعهدات خود نسبت به بانک بهتر عمل نمایند.

از ۳۹۵ نفر نمونه مورد مطالعه، ۱۳۷ نفر دارای تحصیلات دیپلم و ۷۳ نفر دارای تحصیلات بالای دیپلم می‌باشند و ۱۸۵ نفر نیز زیر دیپلم و فقط ۶ نفر بی سواد بودند. میانگین سنی بهره برداران ۵۰ سال و ۲۷۵ نفر از افراد پاسخ دهنده، دارای شغل فرعی یا دوم هستند. بنابراین می‌توان اینگونه نتیجه گرفت، که اشتغال محدود به بخش کشاورزی، نمی‌تواند درآمد مکفی افراد را فراهم نماید و بنابراین، آنها در کنار بخش کشاورزی به شغل دیگری اشتغال دارند. ۱۵۹ نفر از افراد پاسخ دهنده تحصیلات آکادمی نداشتند و تنها ۹۷ نفر از آنها در رشته‌های کشاورزی تحصیل نموده اند. این امر نشان می‌دهد که اطلاعات آکادمیک وام گیرندگان در زمینه بخش‌های مختلف

مشتریان در هنگام بروز خسارات بالا، غرامت از صندوق بیمه کشاورزی دریافت کرده اند.

۲-۲- وضعیت درآمدها در فعالیت های کشاورزی و غیرکشاورزی

نتایج بدست آمده در خصوص کل درآمد حاصل از فروش محصولات کشاورزی، نشان می دهد که ۴۱/۵ درصد (۱۴۶ نفر) از افراد، دارای درآمدی بالاتر از ۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰ ریال می باشند.

نتایج نشان می دهد ۲۲۵ نفر از بهره برداران کشاورزی عنوان کردند که تسهیلات دریافتی خود را به موقع پرداخت نموده اند. ۸۶ نفر دلیل این امر را خسارات طبیعی دانسته اند. در این خصوص ۱۹۸ نفر از مشتریان محصولات خود را بیمه نکرده اند و این امر در هنگام بروز خسارات طبیعی فاکتور اصلی در عدم بازپرداخت تسهیلات دریافتی می باشد و ۲۱۴ نفر از

جدول (۶) توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر اساس متغیر جمع کل درآمد سالیانه حاصل از فروش محصولات کشاورزی

درآمد کل سالیانه	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
۱ تا ۲۰۰۰۰۰۰۰ ریال	۲۶	۷/۴	۷/۴
۲۰۰۰۰۰۰۰ تا ۴۰۰۰۰۰۰۰ ریال	۲۱	۶	۱۳/۴
۴۰۰۰۰۰۰۰ تا ۶۰۰۰۰۰۰۰ ریال	۴۳	۱۲/۲	۲۵/۶
۶۰۰۰۰۰۰۰ تا ۸۰۰۰۰۰۰۰ ریال	۱	۰/۳	۲۵/۹
۸۰۰۰۰۰۰۰ تا ۱۰۰۰۰۰۰۰۰ ریال	۶۷	۱۹	۴۴/۹
بالاتر از ۱۰۰۰۰۰۰۰۰ ریال	۱۴۶	۴۱/۵	۸۶/۴
درآمدی از محصولات کشاورزی ندارند	۹۱	۱۳/۶	۱۰۰
جمع	۳۹۵	۱۰۰	-

منبع: یافته های تحقیق

در خصوص جمع کل درآمد حاصل از فعالیتهای غیر کشاورزی، نتایج نشان می دهد که ۴۵/۲ درصد (۱۸۳ نفر) درآمدی از فعالیتهای غیر کشاورزی ندارند.

جدول (۷) توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر اساس متغیر جمع کل درآمد سالیانه حاصل از فعالیتهای غیر کشاورزی

درآمد کل سالیانه حاصل از فعالیتهای غیر کشاورزی	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
۱ تا ۲۰۰۰۰۰۰۰ ریال	۵۳	۱۳/۷	۱۳/۷
۲۰۰۰۰۰۰۰ تا ۴۰۰۰۰۰۰۰ ریال	۲۱	۵/۴	۱۹/۱
۴۰۰۰۰۰۰۰ تا ۶۰۰۰۰۰۰۰ ریال	۵۳	۱۳/۷	۳۲/۸
۶۰۰۰۰۰۰۰ تا ۸۰۰۰۰۰۰۰ ریال	۲۵	۶/۵	۳۹/۳
۸۰۰۰۰۰۰۰ تا ۱۰۰۰۰۰۰۰۰ ریال	۲۴	۶/۲	۴۵/۵
بالاتر از ۱۰۰۰۰۰۰۰۰ ریال	۳۶	۹/۳	۵۴/۸
درآمدی از فعالیتهای غیر کشاورزی ندارند	۱۸۳	۴۵/۲	۱۰۰
جمع	۳۹۵	۱۰۰	-

منبع: یافته های تحقیق

ضریب این تغییرات پایین تر و پراکندگی کمتر باشد، درآمد بدست آمده در آن بخش دارای رتبه مناسبتری می باشد؛ چرا که دارای نوسان کمتری در سال های

در این مرحله درآمد سالیانه افراد مورد بررسی قرار گرفت. با توجه به میانگین درآمد افراد مورد بررسی و ضریب تغییرات ایجاد شده در درآمدها و اینکه هر چه

محصولات نشان می‌دهد که در این خصوص درآمد حاصل از فروش باغ در محصولات مثل پسته (با توجه به پسته خیز بودن منطقه مورد نظر) که قیمت آن نسبت به سایر محصولات زراعی بیشتر می‌باشد در مقام اول و بعد از آن به ترتیب درآمد حاصل از فروش زراعت و دام قرار گرفته است.

مختلف بوده است. برای این عمل، مجموع میانگین درآمدها هر بخش مشخص و سپس برای محاسبه ضریب تغییرات که نشانگر پراکندگی درآمدها و رتبه بندی می‌باشد، نیاز به محاسبه انحراف معیار بوده است. هر چه فاصله ضریب تغییرات بخش های درآمدی، بیشتر باشد، نشانگر اختلاف بیشتر درآمدها و برعکس می‌باشد. اولویت درآمد حاصل از فروش

جدول (۸) اولویت بندی درآمد سالیانه (میزان تغییرات) حاصل از فروش محصولات افراد مورد مطالعه

رتبه	ضریب تغییرات (میزان پراکندگی و تغییرات)	انحراف معیار (جذر واریانس حاصل از محاسبه میانگین)	میانگین درآمدها (تومان)	اولویت بندی درآمد سالیانه
۱	۰/۲۸۰	۱/۱۰۲۲۱	۳/۹۲۷۶	درآمد سالیانه حاصل از فروش باغ
۲	۰/۳۸۶	۱/۸۷۱۵۳	۴/۸۴۷۵	درآمد سالیانه حاصل از فروش زراعت
۳	۰/۳۹۹	۲/۶۰۱۶۵	۶/۵۱۴۲	درآمد سالیانه حاصل از فروش دام
۴	۰/۴۳۴	۲/۳۹۴۱۷	۵/۵۰۳۹	درآمد سالیانه از سایر محصولات
۵	۰/۴۳۶	۱/۵۸۹۲۱	۳/۶۴۴۶	درآمد سالیانه حاصل از فروش ماهی

منبع: یافته های تحقیق

حاصل از سایر فعالیتهای غیر کشاورزی در مقام اول و بعد از آن به ترتیب کارمندی و کارگری قرار گرفته اند.

در مورد درآمد حاصل از فعالیتهای غیر کشاورزی بهره برداران نیز، مطالب ذکر شده در قسمت قبل صدق می‌کند. بنابراین، نتایج نشان می‌دهد، که درآمد

جدول (۹) اولویت بندی درآمد سالیانه (میزان تغییرات) حاصل از فعالیتهای غیر کشاورزی افراد مورد مطالعه

رتبه	ضریب تغییرات (میزان پراکندگی و تغییرات)	انحراف معیار (جذر واریانس)	میانگین درآمدها (تومان)	اولویت بندی درآمد سالیانه حاصل از فعالیتهای غیر کشاورزی
۱	۰/۱۰۶۱	۰/۴۱۵۰۴	۳/۹۰۸۶	سایر
۲	۰/۱۴۸۱	۰/۷۱۰۲۶	۴/۷۹۳۷	کارمندی
۳	۰/۱۵۴۶	۰/۷۱۵۵۹	۴/۶۲۶۶	کارگری
۴	۰/۲۳۷۳	۱/۱۰۱۰۴	۴/۶۳۱۹	بازنشستگی
۵	۰/۲۹۱۷	۱/۵۶۴۲۷	۴/۳۷۳۴	آزاد

منبع: یافته های تحقیق

مساحت، بین ۱ تا ۵ هکتار بوده و میانگین اراضی زراعی در سه سال گذشته ۷/۵ هکتار بوده است. توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر اساس متغیر

در زمینه مساحت اراضی زیر کشت محصولات زراعی در سه سال گذشته نتایج بیانگر این است که ۳۰/۶۳ درصد (۱۲۱ نفر) افراد مورد مطالعه دارای اراضی با

میانگین مساحت اراضی زیر کشت باغ در سه سال گذشته نیز نشان می دهد که میانگین مساحت اراضی زیر کشت باغ در سه سال گذشته، با ۴۰/۲۶ میانگین مساحت اراضی زیر کشت باغ در سه سال گذشته ۴ هکتار بوده است. بنابراین، با توجه به نتایج حاصله میانگین اراضی زیر کشت باغ در سه سال گذشته ۱ تا ۳ هکتار بوده است.

جدول (۱۰) توزیع فراوانی بر اساس متغیر سطح زیر کشت محصولات زراعی افراد در ۳ سال گذشته

درصد نسبی	درصد تجمعی	فراوانی	سطح زیر کشت زراعت در ۳ سال گذشته
۱۸/۷۳	۱۸/۷۳	۷۴	کمتر از ۱ هکتار
۴۹/۳۶	۳۰/۶۳	۱۲۱	۱ تا ۵ هکتار
۶۵/۳۱	۱۵/۹۵	۶۳	۵/۱ تا ۱۰ هکتار
۷۰/۶۱	۵/۳	۲۱	۱۰/۱ تا ۱۵ هکتار
۸۷/۰۶	۱۶/۴۵	۶۵	بیشتر از ۱۵/۱ هکتار
۱۰۰	۱۲/۹۴	۵۱	زراعت ندارند
-	۱۰۰	۳۹۵	جمع

منبع: یافته های تحقیق

جدول (۱۱) توزیع فراوانی بر اساس متغیر سطح زیر کشت محصولات باغی در ۳ سال گذشته

درصد نسبی	درصد تجمعی	فراوانی	سطح زیر کشت باغ در ۳ سال گذشته
۲۲/۵۲	۲۲/۵۲	۸۵	کمتر از ۱ هکتار
۶۲/۷۸	۴۰/۲۶	۱۵۹	۱ تا ۳ هکتار
۶۸/۸۶	۶/۰۸	۲۴	۳/۱ تا ۵ هکتار
۷۰/۱۳	۱/۲۷	۵	۵/۱ تا ۷ هکتار
۷۹/۷۵	۹/۶۲	۳۸	بیشتر از ۷/۱ هکتار
۱۰۰	۲۰/۲۵	۸۴	باغ ندارند
-	۱۰۰	۳۹۵	جمع

منبع: یافته های تحقیق

موقع تسهیلات در سطح کمتر از ۰/۰۵ رابطه مثبت و معنی داری وجود دارد. از این رو بین سن و بازپرداخت به موقع تسهیلات با بیش از ۹۵ درصد اطمینان حاصل گردید. یعنی هر چه سن افراد پاسخ دهنده بالاتر باشد، در نتیجه بازپرداخت تسهیلات آنها به موقع تر خواهد بود.

۲- در رابطه با فاصله محل سکونت بهره برداران مورد مطالعه تا نزدیکترین شهر و بازپرداخت به موقع تسهیلات آنها، (sig:0/000 p=53/16) دو متغیر فاصله محل سکونت افراد تا نزدیکترین شهر و بازپرداخت به

۲-۳- نتایج آزمون متغیرها

در این بررسی با توجه به اینکه متغیر وابسته از جنس اسمی دو سطحی می باشد، بنابراین، برای تعیین ارتباط آماری از روش آماری کای مربع (کی دو) استفاده شده و نتایج آن در جدول ۱۲ ارائه گردیده است که این نتایج به شرح زیر قابل تحلیل است.

۱- در رابطه با سن بهره برداران مورد مطالعه و بازپرداخت به موقع تسهیلات آنها به بانک کشاورزی، محاسبه کای مربع نشان داد که (sig=) (0/002, p=24/49) بین دو متغیر سن و بازپرداخت به

۵- در رابطه با رشته تحصیلی بهره برداران مورد مطالعه و بازپرداخت به موقع تسهیلات آنها، محاسبه کای مربع نشان داد که ($p=33/59 \text{ sig:}0/000$)، بین دو متغیر رشته تحصیلی افراد و بازپرداخت به موقع تسهیلات نیز رابطه وجود دارد. یعنی بهره برداران هرچه تسهیلات آکادمی بیشتری داشته باشند، خوش حساب تر و نسبت به ارائه به موقع تسهیلات، اقدام می نمایند.

۶- در رابطه با منبع تامین آب زراعی بهره برداران مورد مطالعه و بازپرداخت به موقع تسهیلات آنها، محاسبه کای مربع نشان داد که ($p=22/15 \text{ sig:}0/005$)، بین دو متغیر نوع منبع تامین آب زراعی افراد و بازپرداخت به موقع تسهیلات در سطح کمتر از $0/05$ رابطه معنی داری دارند. به عبارت دیگر هر چه از منابع بیشتری، آب مورد نیاز محصولات خود را تامین نموده اند، محصولات با کمیت و کیفیت بالاتری تولید نموده و در نتیجه بازپرداخت تسهیلاتشان نیز به موقع تر بوده است.

۷- در رابطه با نوع دریافت تسهیلات بهره برداران مورد مطالعه در زمینه های غیر کشاورزی و بازپرداخت به موقع تسهیلات آنها، محاسبه کای مربع نشان داد که ($p=18/02 \text{ sig:}0/001$) بین دو متغیر نوع تسهیلات دریافتی جهت فعالیت در زمینه های غیر کشاورزی و بازپرداخت به موقع تسهیلات، در سطح کمتر از $0/05$ رابطه مثبت و معنی داری دارند. به عبارت دیگر هرچه در زمینه های غیر کشاورزی تسهیلات بیشتری را دریافت نموده باشند، بازپرداخت تسهیلات دریافتیشان به موقع تر بوده است.

۸- در رابطه با دلایل عدم بازپرداخت تسهیلات دریافت شده از سوی بهره برداران مورد مطالعه و

موقع در سطح کمتر از $0/01$ رابطه مثبت و معنی داری دارند. بنابراین، رابطه بین فاصله محل سکونت افراد تا نزدیکترین شهر و بازپرداخت به موقع تسهیلات آنها، با بیش از ۹۹ درصد اطمینان تائید می گردد. یعنی هرچه محل سکونت افراد پاسخ دهنده به شهر نزدیکتر باشد، سررسید تسهیلات خود را به موقع پرداخت می نمایند

۳- در رابطه با سطح تحصیلات و بازپرداخت به موقع تسهیلات افراد مورد، مطالعه محاسبه کای مربع نشان داد که ($p=74/11 \text{ sig:}0/00$) دو متغیر بین سطح تحصیلات افراد و بازپرداخت به موقع تسهیلات در سطح کمتر از $0/05$ رابطه مثبت و معنی داری دارند. بنابراین، فرض تحقیق مبنی بر وجود رابطه بین سطح تحصیلات افراد و بازپرداخت به موقع تسهیلات، با بیش از ۹۵ درصد اطمینان تائید شد و فرض صفر تائید نشد. بنابراین، بنابر تحقیق حاضر هر چه سطح تحصیلات افراد پاسخ دهنده بالاتر بوده، تسهیلات دریافتی خود را به موقع پرداخت می نمودند.

۴- در رابطه با شغل اصلی افراد مورد مطالعه و بازپرداخت به موقع تسهیلات آنها، محاسبه کای مربع نشان داد که ($p=25/07 \text{ sig:}0/000$) دو متغیر شغل اصلی افراد و بازپرداخت به موقع تسهیلات در سطح کمتر از $0/01$ رابطه مثبت و معنی داری دارند. بنابراین، فرض تحقیق مبنی بر وجود رابطه بین شغل اصلی افراد و بازپرداخت به موقع تسهیلات با بیش از ۹۹ درصد اطمینان تائید شد و فرض صفر تائید نشد. می توان اینگونه نتیجه گرفت که نوع شغلی که افراد به آن اشتغال دارند و در نتیجه میزان درآمدی که از شغل خود بدست می آورند، در پرداخت به موقع تسهیلاتشان، تأثیر گذار است.

بین دو متغیر برآورده شدن انتظارات افراد از سوی دولت و بازپرداخت به موقع تسهیلات رابطه مثبت و معنی داری وجود دارد. بنابراین، هرچه اعتماد افراد پاسخ دهنده بیشتر جلب شود و انتظارات افراد بانک کشاورزی بیشتر برآورده شود، در بازپرداخت تسهیلات دریافتی آنها به موقع خواهد بود.

۱۲- در رابطه نوع تسهیلات دریافت شده بهره برداران مورد مطالعه و بازپرداخت به موقع تسهیلات، محاسبه کای مربع نشان داد که (p=45/17 sig:0/000)، بین دو متغیر نوع تسهیلات دریافت شده و بازپرداخت به موقع تسهیلات رابطه معنی داری وجود دارد. بنابراین، هرچه از انواع مختلف تسهیلات بیشتر استفاده نمایند، بازپرداخت تسهیلاتشان نیز به موقع تر بوده است.

۱۳- در رابطه با نوع تضمین گرفته شده از بهره برداران مورد مطالعه و بازپرداخت به موقع تسهیلات، محاسبه کای مربع نشان داد که (sig:0/000 p=1/24)، بین دو متغیر نوع تضمین گرفته شده از افراد مورد مطالعه و بازپرداخت به موقع تسهیلات رابطه معنی داری وجود دارد. بنابراین، در زمینه نوع تضمین گرفته شده، نتایج نشان داد که هرچه در این زمینه بانک کشاورزی سخت گیرتر باشد، تسهیلات دریافتی از سوی بهره برداران به موقع پرداخت می شود.

۱۴- در رابطه با نحوه پرداخت تسهیلات به بهره برداران مورد مطالعه و بازپرداخت به موقع تسهیلات، محاسبه کای مربع نشان داد که (p=95/28 sig:0/000)، بین دو متغیر نحوه پرداخت تسهیلات به افراد مورد مطالعه و بازپرداخت به موقع تسهیلات، رابطه معنی داری وجود دارد.

۱۵- در رابطه نوع تسهیلات دریافت شده از سوی افراد مورد مطالعه در زمینه فعالیتهای کشاورزی آنها و

بازپرداخت به موقع تسهیلات محاسبه کای مربع نشان داد که (sig:0/000 p=7/32)، بین دو متغیر دلایل عدم بازپرداخت تسهیلات دریافت شده از سوی افراد و بازپرداخت به موقع تسهیلات کمتر از ۰/۰۱ رابطه منفی و معنی داری دارند. بنابراین هرچه عوامل و خسارات طبیعی و همچنین فیزیکی کمتری بر افراد پاسخ دهنده وارد شده باشد، باز پرداخت تسهیلات آنها به موقع تر بوده است.

۹- در رابطه بیمه کردن محصولات کشاورزی از سوی بهره برداران مورد مطالعه و بازپرداخت به موقع تسهیلات، محاسبه کای مربع نشان داد که (sig:0/000 p=47/02) دو متغیر بیمه کردن محصولات کشاورزی از سوی افراد و بازپرداخت به موقع تسهیلات رابطه مثبت و معنی داری وجود دارد. بنابراین، می توان اینگونه عنوان کرد که بهره بردارانی که محصولات کشاورزی خود را بیمه نموده اند، نسبت به کسانی که بیمه نکرده اند، تسهیلات دریافتی خود را به موقع تر پرداخت می نمایند.

۱۰- در رابطه با دریافت گرامت و بازپرداخت به موقع تسهیلات از سوی بهره برداران مورد مطالعه، محاسبه کای مربع نشان داد که (p=46/41 sig:0/000)، بین دو متغیر دریافت گرامت و بازپرداخت به موقع تسهیلات در سطح کمتر از ۰/۰۱ رابطه مثبت و معنی داری وجود دارد. بنابراین، افراد خسارت دیده ای که از صندوق گرامت بیشتری دریافت نموده اند، تعهد بیشتری نسبت به باز پرداخت به موقع تسهیلات دریافتی از خود نشان دادند.

۱۱- در رابطه با برآورده شدن انتظارات بهره برداران مورد مطالعه از سوی دولت و بازپرداخت به موقع تسهیلات، محاسبه کای مربع نشان داد که (p=35/24)

دو متغیر میزان مالکیت باغ و زراعت افراد و بازپرداخت به موقع تسهیلات در سطح کمتر از ۰/۰۵ رابطه معنی داری دارند. بنابراین، هرچه سطح میزان مالکیت زمین بهره برداران بیشتر باشد، تولید و درآمد بیشتری دارند و در نهایت پرداخت تسهیلات به موقع تر خواهد بود.

۱۸- همچنین در رابطه با سطح زیر کشت باغ و زراعت بهره برداران مورد مطالعه و بازپرداخت به موقع تسهیلات محاسبه کای مربع نشان داد که (sig:0/000 p=45/11)، بین دو متغیر سطح زیر کشت باغ و زراعت افراد و بازپرداخت به موقع تسهیلات رابطه معنی وجود دارد. بنابراین، هرچه سطح زیر کشت محصولات بالاتر، تولید و درآمد بیشتر و در نهایت پرداخت تسهیلات به موقع تر خواهد بود.

۱۹- در رابطه با مبلغ پرداختی بیمه محصولات از سوی افراد مورد مطالعه و بازپرداخت به موقع تسهیلات محاسبه کای مربع نشان داد که (p=52/29 sig:0/000) دو متغیر مبلغ پرداختی بیمه محصولات از سوی افراد و بازپرداخت به موقع تسهیلات در سطح کمتر از ۰/۰۱ رابطه مثبت و معنی داری دارند. بنابراین، فرض تحقیق مبنی بر وجود رابطه بین مبلغ پرداختی بیمه محصولات از سوی افراد و بازپرداخت به موقع تسهیلات، با بیش از ۹۹ درصد اطمینان تأیید شد و فرض صفر تأیید نشد.

بازپرداخت به موقع تسهیلات، محاسبه کای مربع نشان داد که (p=48/52 sig:0/002) دو متغیر نوع تسهیلات دریافت شده از سوی افراد مورد مطالعه جهت فعالیت در زمینه کشاورزی آنها و بازپرداخت به موقع تسهیلات، در سطح کمتر از ۰/۰۵ رابطه معنی داری دارند. بنابراین، فرض تحقیق مبنی بر وجود رابطه بین نوع تسهیلات دریافت شده از سوی افراد مورد مطالعه در زمینه فعالیتهای کشاورزی آنها و بازپرداخت به موقع تسهیلات، با بیش از ۹۵ درصد اطمینان تأیید شد و فرض صفر تأیید نشد. در این خصوص، تحقیق حاضر بیان می دارد، که دریافت تسهیلات بیشتر در زمینه کشاورزی، بازپرداخت به موقع کمتری را بعثت ریسک پذیری بیشتر این مشاغل در پی خواهد داشت.

۱۶- در رابطه با تعداد اعضای خانواده بهره برداران مورد مطالعه و بازپرداخت به موقع تسهیلات، محاسبه کای مربع نشان داد که (sig:0/009 p=-20/44)، بین دو متغیر تعداد اعضای خانواده افراد مورد مطالعه و بازپرداخت به موقع تسهیلات در سطح کمتر از ۰/۰۵ رابطه منفی و معنی داری دارند. به عبارت دیگر هرچه تعداد اعضای خانواده کمتر یا بعد خانواده کوچکتر باشد، پرداخت تسهیلات نیز به موقع تر خواهد بود.

۱۷- در رابطه با میزان مالکیت اراضی باغی و زراعی بهره برداران و بازپرداخت به موقع تسهیلات، محاسبه کای مربع نشان داد که (sig:0/002 p=30/76)

جدول (۱۲) نتایج حاصل از آزمون کای مربع (کی دو)

ردیف	متغیر اول	متغیر دوم	χ^2	سطح معنی داری
۱	سن	بازپرداخت به موقع تسهیلات	۲۴/۴۹	۰/۰۰۲
۲	فاصله محل سکونت تا نزدیکترین شهر		۵۳/۱۶	۰/۰۰۰
۳	سطح تحصیلات		74/11	۰/۰۰۱
۴	شغل اصلی		۲۵/۰۷	۰/۰۰۰

۰/۰۰۰	33/59	رشته تحصیلی	۵
۰/۰۰۵	۲۲/۱۵	منبع تامین آب	۶
۰/۰۰۱	۱۸/۰۲	دریافت تسهیلات غیر کشاورزی	۷
۰/۰۰۰	-۷/۳۲	دلایل عدم پرداخت به موقع	۸
۰/۰۰۰	۴۷/۰۲	بیمه	۹
۰/۰۰۰	۴۶/۴۱	غرامت	۱۰
۰/۰۰۰	۳۵/۲۴	انتظار از دولت	۱۱
۰/۰۰۰	۴۵/۱۷	نوع تسهیلات دریافتی	۱۲
۰/۰۰۰	۱/۲۴	نوع تضمین	۱۳
۰/۰۰۰	۹۵/۲۸	نحوه پرداخت	۱۴
0/002	48/52	نوع تسهیلات دریافتی کشاورزی	۱۵
۰/۰۰۲	-۲۰/۴۴	اعضای خانواده	۱۶
۰/۰۰۱	۳۰/۷۶	میزان مالکیت باغ و زراعت	۱۷
۰/۰۰۲	۴۵/۱۱	سطح زیر کشت باغ و زراعت	۱۸
۰/۰۰۰	۵۲/۲۹	مبلغ بیمه	۱۹

منبع: یافته های تحقیق

جدول ۱۳ نشان می دهد، که از تعداد ۹ متغیر وارد شده، ۵ متغیر نام برده شده بر بازپرداخت به موقع تسهیلات دریافتی تاثیر می گذارند. درجه آزادی بیان شده در همه متغیرها به دلیل وجود دو متغیر و ایجاد ارتباط بین آنها، برابر ۱ بوده است. جهت متغیرها مثبت و مطلوب می باشد که در ادامه این تحلیل، جدول (۱۴) بخوبی معنادار بودن و تاثیرگذاری این متغیرها را نشان می دهد.

۲-۴- تحلیل رگرسیون لجستیک

تحلیل رگرسیون این امکان را فراهم می سازد تا تغییرات متغیر وابسته را از طریق متغیرهای مستقل پیش بینی و سهم هریک از متغیرها را در تبیین متغیر وابسته تعیین کند. بنابراین، در این تحقیق از متغیرهایی که در آزمون کای مربع معنی دار شده بودند، ۹ متغیر مستقل که در بازپرداخت به موقع تسهیلات اهمیت بیشتری داشتند، در آزمون رگرسیون لجستیک استفاده شد و نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل مطابق

جدول (۱۳) تاثیر عوامل مختلف بر بازپرداخت به موقع تسهیلات

سطح معنی داری	df	متغیر مستقل	ردیف
۰/۰۰۰	۱	رشته تحصیلی	۱
۰/۰۰۰	۱	سواد	۲
۰/۰۰۸	۱	اعضای خانواده	۳
۰/۰۰۷	۱	بیمه	۴
۰/۰۰۶	۱	مبلغ بیمه	۵

منبع: یافته های تحقیق

پس از تجزیه و تحلیل لجستیک به روش گام به گام ۵ متغیر رشته تحصیلی، سطح تحصیلات، بعد خانواده،

بیمه و مبلغ پرداختی برای بیمه، با ۸۸/۱ درصد، علل اصلی در بازپرداخت به موقع تسهیلات دریافتی را تبیین می‌کنند.

جدول (۱۴) خلاصه محاسبات رگرسیون لجستیک به روش گام به گام

ردیف	متغیر مستقل	df	Wald	سطح معنی داری	Exp(B)
گام اول	رشته تحصیلی	۱	۱۴/۹۵۶	۰/۰۰۰	۳۸/۴
گام دوم	سواد، رشته تحصیلی	۱	۱۹/۱۲۲	۰/۰۰۰	۵۰/۶
گام سوم	اعضای خانواده، سواد، رشته تحصیلی	۱	۷/۰۴۷	۰/۰۰۸	۶۳
گام چهارم	بیمه، اعضای خانواده، سواد، رشته تحصیلی	۱	۳/۷۰۰	۰/۰۰۷	۷۵/۴
گام پنجم	مبلغ بیمه، بیمه، اعضای خانواده، سواد، رشته تحصیلی	۱	۷/۶۶۴	۰/۰۰۶	۸۸/۱

منبع: یافته‌های تحقیق

۳- نتیجه‌گیری و پیشنهادات

با توجه به مولفه‌هایی که در واکاوی سازه‌های موثر، بر مدیریت بازپرداخت تسهیلات پرداختی از بهره برداران کشاورزی در استان خراسان جنوبی مورد بررسی قرار گرفت؛ می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد، که مساله نزدیکی مشتریان به بانک و میزان تسهیلات از عوامل موثر در بازپرداخت وام‌های کشاورزی بوده است. از سوی دیگر بهره برداران ریسک بالای آسیب دیدگی محصولات کشاورزی را پذیرفته و اقدام به بیمه محصولات ننموده‌اند، که این نیز در بازپرداخت وام‌ها تأثیرگذار بوده است. همچنین بررسی‌ها نشان داد بین متغیر سن و بازپرداخت تسهیلات رابطه معناداری وجود دارد. ضمناً بین متغیرهای فاصله محل نزدیک سکونت افراد مورد مطالعه و نزدیکترین شهر، سطح تحصیلات افراد، شغل اصلی افراد، منبع تامین آب زراعی، نوع تضمین، نحوه پرداخت، میزان مالکیت افراد در زمینه باغ و زراعت و سطح زیر کشت و دیگر عوامل بررسی شده، هر کدام به نوبه خود به صورت مختلف در بازپرداخت به موقع تسهیلات بانکی موثر بوده است. با توجه به یافته‌های این تحقیق، پیشنهادات زیر ارائه می‌شود تا راه حلی در زمینه

پرداخت به موقع تسهیلات دریافتی بهره برداران کشاورزی در مناطق روستایی باشد:

۱- از آنجا که بهره برداران مورد مطالعه اکثراً میانسال و فاقد تحصیلات دانشگاهی (۴۲/۵ درصد از بهره برداران) هستند؛ می‌توان نتیجه گرفت که کمتر با دانش و تکنولوژی‌های روز دنیا در ارتباطند. بنابراین، برای افزایش انگیزه مشارکتی بهره برداران در امر بازپرداخت به موقع تسهیلات دریافتی با توجه به اینکه سطح تحصیلات اکثر آنها (۳۳/۶ درصد) دیپلم می‌باشد. توصیه می‌گردد بانک کشاورزی در استان، بسته‌های آموزشی و یا جزوات مهارتی مطابق با آخرین یافته‌های تحقیقاتی و دانش روز جهت بیان مزایا و همچنین خسارات ناشی از عدم بازپرداخت به موقع تسهیلات دریافتی، آماده نموده و آنها را در اختیار بهره برداران متقاضی تسهیلات قرار بدهد.

۲- با توجه به شغل اصلی و فرعی (دوم) بهره برداران توصیه می‌شود، متقاضیانی که علاوه بر بخش کشاورزی در مشاغل دیگری نیز مشغول به کار می‌باشند، در اولویت اول دریافت تسهیلات قرار بگیرند؛ چراکه مشاغل غیر کشاورزی درآمد بیشتری داشته و بنابراین، دریافت کنندگان تسهیلات در موقعیت بهتری

بنابراین، پیشنهاد می‌گردد: الف) ارتباط این دو حامی اصلی کشاورزان افزایش بیشتری یابد. برای این امر هم می‌توان از مهارت‌های ارتباطی ترویج و دانش فنی کارشناسان وصول مطالبات بانک توأم با هم استفاده نمود. ب) کلاسهای آموزشی- ترویجی، به دفعات مختلف در سال برای بهره بردارانی که تسهیلات دریافت نموده‌اند، برگزار شود.

منابع

- احمد، ضیاء، (۱۳۶۸)، ارزش‌های موثر اعتبارات روستایی در بنگلادش، نشر توسعه جهانی، چاپ ۱۷، شماره ۳، صص ۳۵۷-۳۶۸.
- استاندارای خراسان جنوبی، (۱۳۸۶)، راهنمای سرمایه گذاری استان خراسان جنوبی، نشر مدیریت طرح و برنامه ریزی استاندارای، چاپ اول، بیرجند، ص ۹.
- استاندارای خراسان جنوبی، (۱۳۸۹)، گزارش اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان خراسان جنوبی، نشر مدیریت طرح و برنامه ریزی استاندارای، چاپ اول، بیرجند، صص ۱۳۳.
- اسکاپ، (۱۳۷۳)، طرح عملی در توسعه منابع انسانی در منطقه اسکاپ، نسخه تجدید نظر شده، جاکارتا، صص ۱۲.
- اممیا، تام، (۱۳۶۳)، مدل‌های توییت: یک نظر سنجی، مجله اقتصاد سنجی، چاپ ۲۴، شماره ۹، صص ۳-۶۳.
- ایران نژاد، ژیلای، (۱۳۷۵)، سرمایه گذاری و اعتبارات دربخش کشاورزی ایران، نشر وزارت کشاورزی، چاپ اول، تهران، صص ۳۶.
- ایروانی، هوشنگ و دربان آستانه، علیرضا، (۱۳۸۳)، اندازه گیری، تحلیل و تبیین پایداری واحدهای بهره برداری (مطالعه موردی: گندمکاران استان تهران)، مجله علوم کشاورزی ایران، جلد ۳۵، شماره ۱، تهران، صص ۳۹-۵۲.

نسبت به بازپرداخت تسهیلات قرار می‌گیرند. هر چند نباید کمک به بهره برداران ضعیف را فراموش کرد. این پیشنهاد با توجه به این موضوع می‌باشد که افراد دارای شغل دوم در فعالیت‌های غیر کشاورزی، با توجه به وضع مالی مناسب تر، در بازپرداخت تسهیلات، بهتر عمل کرده‌اند.

۳- با توجه به جدول اولویت بندی درآمد سالیانه حاصل از فروش محصولات کشاورزی و با در نظر گرفتن اینکه درآمد حاصل از فروش محصولات باغی و زراعی به ترتیب در اولویت اول تا دوم قرار دارد، به نظر می‌رسد اینگونه طرح‌ها، توجه اقتصادی بیشتری در منطقه مورد مطالعه داشته است. پس پیشنهاد می‌شود جهت پرداخت تسهیلات در اولویت بالاتر نسبت به سایر طرح‌ها قرار بگیرند و بانک کشاورزی به مشارکت در این بخش‌ها انعطاف‌پذیری بیشتری از خود نشان دهد.

۴- توصیه می‌شود، دولت در خصوص ایجاد انگیزه مثبت در جهت جلب و انگیزه بهره برداران و افزایش خدمت‌رسانی بیشتر به آنها، سیاست‌های خاص منطقه ای را مورد توجه قرار دهد.

۵- مطلوب است، جهت افزایش عملکرد بانکی، دولت و بانک کشاورزی، اقدامات حمایتی مثل بیمه و اقدامات قانونی، مدیریتی و ... لحاظ گردد.

۶- برای جلب بهره برداران پیشنهاد می‌گردد، بانک کشاورزی به تشویق بهره برداران خوش حساب اهمیت داده و حتی از اعطای مهلت اضافی و یا بخشودگی بیشتر برای این گروه استفاده نمایند.

۷- با توجه به ارتباط ترویج و بانک کشاورزی در موفقیت طرح‌ها، آموزش و دانش کشاورزی با مشارکت منابع کارشناسی بانک کشاورزی، در امر وصول مطالبات در اولویت اول باید قرار بگیرد.

- باقری، مهرداد و معززی، فاطمه، (۱۳۸۵)، بررسی عوامل موثر بر عدم بازپرداخت اعتبارات کشاورزی: مطالعه موردی استان فارس، مجله علوم کشاورزی ایران، شماره ۲، تهران، صص ۸۱-۹۰.
- بانک جهانی، (۱۳۵۴)، توسعه روستایی، بخش سیاستگذاری، ص ۳۹.
- بانک کشاورزی، (۱۳۸۸)، گزارش عملکرد بانک کشاورزی استان خراسان جنوبی، بیرجند.
- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، (۱۳۶۴-۱۳۸۷)، گزارش اقتصادی و ترازنامه بانک مرکزی، اداره بررسی‌های اقتصادی بانک مرکزی، تهران.
- بوسراپ، الما، (۱۳۴۱)، شرایط رشد کشاورزی، نشرمتوهن، انگلیس، لندن، ص ۱۲.
- پوریا فرد، محمد، (۱۳۸۳)، بررسی وضعیت وصول مطالبات و رفع موانع آن در بانک کشاورزی استان مرکزی بین سالهای ۸۲-۱۳۸۰، تهران: ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته مدیریت دولتی، موسسه بانکداری ایران.
- جکابس، مورال، (۱۳۷۴)، توسعه پایدار، کنفرانس سالانه انجمن مطالعات سیاسی، لندن، ۲۳ فوریه-۱۲ می، ص ۴۶.
- جهاد کشاورزی استان خراسان جنوبی، (۱۳۸۵)، طرح جامع بخش کشاورزی، نشر جهاد کشاورزی، چاپ اول، بیرجند، ص ۲۷.
- سرمد، محمد، (۱۳۸۸)، ژئوپولیتیک استان خراسان جنوبی با نیم نگاهی به همسایگی با قطب ژئوپولیتیک، فصلنامه فرهنگی و پژوهشی خراسان جنوبی، شماره ۴، بیرجند، صص ۱۰۰-۱۲۹.
- سلامی، حبیب ا... و بهمنی، علی، (۱۳۸۲)، بهینه یابی ترکیب فعالیت های سرمایه گذاری در بانک کشاورزی، مجله علوم کشاورزی ایران، جلد ۳۴، شماره ۲، تهران، صص ۴۰۱-۴۰۸.
- سلامی، حبیب ا... و طلاچی لنگرودی، حسین، (۱۳۸۱)، اندازه گیری بهره وری در واحدهای بانکی، مطالعه موردی بانک کشاورزی، فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه، سال دهم، شماره ۳۹، تهران، صص ۴-۱۹.
- سینگ، کین و سامی، چاندوک، (۱۳۴۹)، ارزیابی از طرح مسکن روستای در لاهور، نشر شعبه (بنیاد) مسکن روستایی، لاهور، ص ۳۹.
- عرب مازار، عباس و خدارحمی، روح ا...، (۱۳۷۸)، ویژگی های عمده بازارهای مالی، فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه، سال هفتم، شماره ۲، تهران، صص ۴۳-۵۹.
- کأوس، رایت، (۱۳۶۷)، نگاهی به بازار و قانون لندن، نشر دانشگاه شیکاگو، شیکاگو، ص ۸۷.
- مرکز آمار ایران، (۱۳۶۴-۱۳۸۷)، سالنامه آمار کل کشور، سازمان مدیریت و برنامه ریزی، چاپ اول، تهران.
- مرکز آمار ایران، (۱۳۸۲)، نتایج تفصیلی سرشماری عمومی کشاورزی (استان خراسان جنوبی)، دفتر انتشارات و اطلاع رسانی، چاپ اول، تهران، ص ۳۷.
- مهندسان مشاور DHV از هلند، (۱۳۷۱)، رهنمودهایی برای برنامه ریزی مراکز روستایی، ترجمه سید ابوطالب فنایی و همکاران، سلسله انتشارات روستا و توسعه، چاپ اول، تهران، صص ۳۶۵-۳۶۸.
- میسرا، آرپی، (۱۳۶۴)، راههای سرمایه داری و اجتماعی توسعه روستایی، نشر شرکت مطبوعاتی کانسپت، دهلی نو، ص ۴۶.